

Předběžný sedimentologický výzkum karbonátů grygovského paleozoika poukazuje na následující nové litostratigrafické a paleogeografické údaje. 1. Vilémovické vápence obsahují mimo útesové, předútesové a zaútesové facie (Zukalová - Chlupáč 1982) také relativně hlubokovodní sedimenty gravitačních toků a samotné jejich rozpoznání by nemělo být návodem k batymetrickým interpretacím. 2. „Svrchní část vilémovických vápenců“ ve Strejčkově lomu u Grygova deskriptivně neodpovídá definici vilémovických vápenců, ale naopak se nejvíce blíží definici hněvotínských vápenců. 3. Podle dostupných biostratigrafických údajů reprezentuje oblast grygovského paleozoika v intervalu givet (?) až frasn svahy resp. úpatí karbonátové platformy neboli okrajovou zónu platformního vývoje moravskoslezského paleozoika. 4. Litostratigrafickému vývoji u Grygova se nejvíce blíží sled devonských a spodnokarbonických karbonátů kry Malenku (hraniční „devon“) (Dvořák 1991). Oba areály patrně představují paleogeograficky související celek, který se vývojově liší od areálu Moravského krasu (platformního vývoje s.s.).

Literatura

- Dvořák, J. (1991): Geology of the carbonate evolution of the Devonian and the Lower Carboniferous near Grygov, Přerov, Sobíšky and Hranice (Northern Moravia). – *Scipta Geology*, 21, 37–62. Brno.
- Dvořák, J. - Freyer, G. (1968): Geologie grygovského a přerovského paleozoika. – *Acta Mus. Silesiae. Serie A*, 17, 59–76. Opava.
- Koverdynský, B. - Zikmundová, J. (1972): Stratigrafie a konodontová fauna grygovského paleozoika na střední Moravě. – *Čas. Miner. Geol.*, 17, 1, 13–23. Praha.
- Mullins, H. T. - Cook, H. E. (1986): Carbonate apron models: alternatives to the submarine fan model for paleoenvironmental analysis and hydrocarbon exploration. – *Sedimentary Geology*, 48, 37–79. Amsterdam.
- Zukalová, V. - Chlupáč, I. (1982): Stratigrafická klasifikace metamorfovaného devonu moravskoslezské oblasti. – *Čas. Mineral. Geol.*, 9, 3, 225–247. Praha.

¹ Přírodovědecká fakulta Univerzity Palackého, Tř. Svobody 26, 771 46 Olomouc

² Přírodovědecká fakulta Masarykovy Univerzity, Kotlářská 2a, 611 37 Brno

Nové nálezy aglutinovaných foraminifer v ordoviku Barrandienu

New finds of agglutinated foraminifers in the Ordovician of the Barrandian

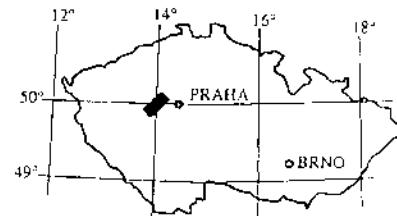
MIROSLAV BUBÍK

(12-33 Plzeň, 12-34 Hořovice, 12-41 Beroun)

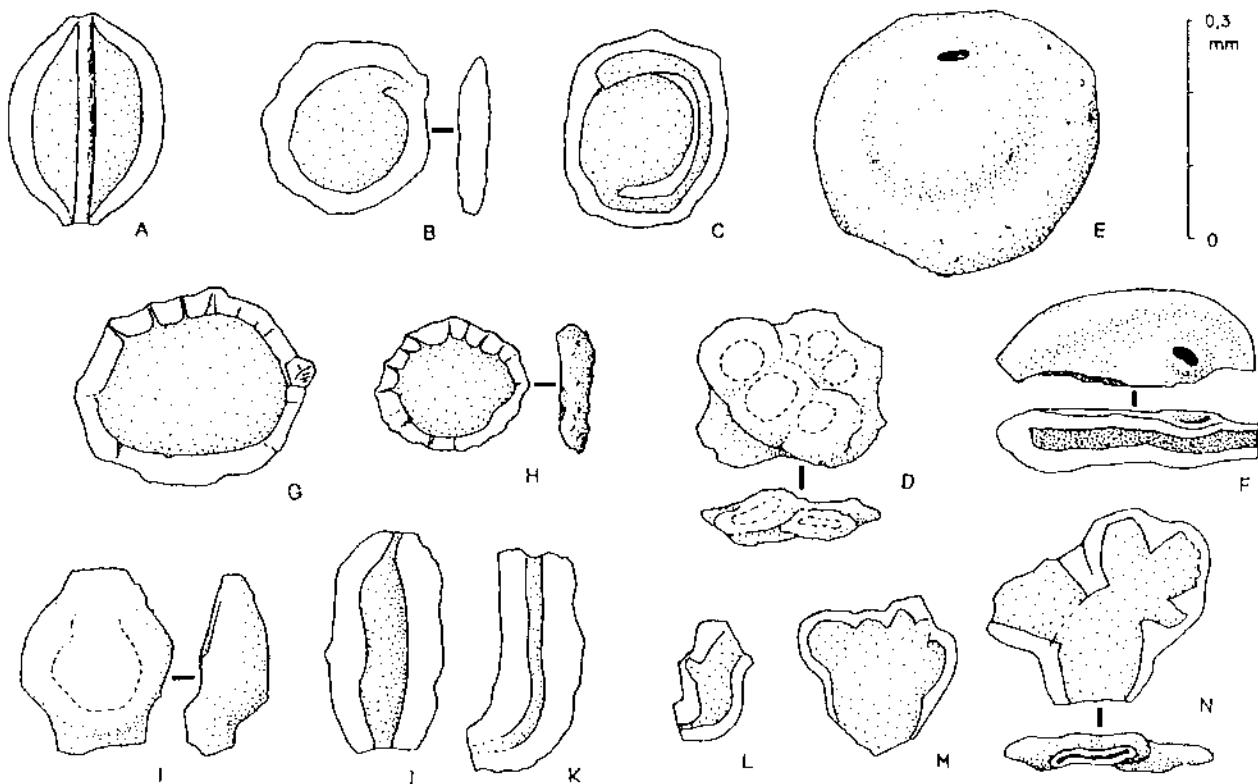
Foraminifera, Ordovician, Barrandian

První nález foraminifer v ordoviku Barrandienu, reprezentovaný čtyřmi aglutinovanými druhy a jedním vápnitým, pocházel z královského souvrství (Bubík 1996). Nález zajímavé a relativně dobře zachovalé fauny mě povzbudil k mikropaleontologickému prozkoumání i jiných souvrství barrandienského ordoviku. O přítomnosti foraminifer v bohdaleckém souvrství mě informoval M. Krůta (ústní sdělení). Požádal jsem o spolupráci několik kolegů pohybujících se v ordoviku Barrandienu a v průběhu roku 1996 jsem obdržel od R. Mikuláše a P. Kraťta několik vzorků z různých souvrství z intervalu arenig-beroun.

Nejstarší společenstvo foraminifer – dosud nejstarší v Barrandienu zjištěné – bylo získáno ze vzorku šedozeleňného nevápnitého, silně prachovitého jílovce z lokality Drahouš u Rokycan (sbíral R. Mikuláš). Ve výplavu byly přítomny vedle úlomků konodontů a misek inartikulátních brachiopodů relativně četné foraminifery (výhradně aglutinované). Ve společenstvu foraminifer převažují jednokomůrkové typy bez zjevného ústí (čelesť *Psammosphaeridae*) zhruba pět tvarových typů, které lze přiřadit k rodům *Thuramminoides*, *Psammosphaera* a *Storthosphaera* a blíže rodově nezařaditelně jednokomůrkové typy. Mezi nimi stojí za zmínku vřetenovitě protažená hladká schránka se (?) spikulou houby zabudovanou do schránky podél delší osy (viz obr. 1A). Spikuly hub používají i některé ži-

jící aglutinované foraminifery k vytužení schránky, nebo k opoře pro výstup protoplasmy. Kromě těchto tzv. primativních typů foraminifer byly přítomny ojediněle i zástupci jiných skupin aglutinovaných foraminifer. Pravděpodobně k astrorhizidům patří trubicovité úlomky, které do stí připomínají zástupce rodů *Nothia* (dříve označované *Dendrophya*) a *Rhabdammina* z křídy a paleogénu karpatského flyše. Rodové znaky jako je poloha prolokula a větvení však nebyly zachovány, takže zařazení je nejisté. Velmi zajímavá forma sestávající z velkého prolokula a následující trubicovité části částečně obtáčející prolokulum, kterou je možno zařadit do nadčeledi *Ammodiscacea* a představuje zřejmě nový rod (viz obr. 1B, C). Ojediněle se vyskytly jednokomůrkové úlomky pravděpodobně uni-seriálních schránek, které by mohly patřit rodu *Subreophax* (srovnej obr. 1I). Pak by šlo o dosud nejstarší známé představitele nadčeledi *Hormosinacea*. V jediném exempláři byla nalezena deformovaná schránka (viz obr. 1D) sestávající z mnoha komůrek uspořádaných streptospirálně jako u rodu *Paratrochamminoides* nebo *Recurvoides* (nadčelesť *Lituolacea*). Spiše než o lituolidní formu však pravděpodobně jde o zástupce rodu *Sorosphaera*. Svědčí

Obr. 1. Některé aglutinované foraminifery zjištěné nově v ordoviku Barrandienu

A – blíže nezařazená jednokomůrková forma s veknutou spikulou houby, prosvětleno; B, C – dosud neznámý primitivní zástupeč nadčeledi *Ammodiscaceae*, prosvětleno; D – *Sorosphera?* sp.; E, F – *Saccammininae*, gen. et sp. inc.; G, H – *Thorammina* sp., prosvětleno; I – *Subreophax?* sp.; J, K – *Rhabdammina?* sp., prosvětleno; L, N – dosud neznámá forma z nadčeledi *Astrorhizacea*, prosvětleno. A–C: Drahouš u Rokycan, klabavské souvrství, arenit; D: Drahouš u Rokycan, blíže šáreckého souvrství, llanvirn; E–H: Karlík, bohdalecké souvrství, beroun

pro to absence zjevného ústí a mezikomůrkových spojení, pokud to zachování dovolilo posoudit.

Podebené společenstvo poskytl šedý nevápnitý prachovitý jílovce z nejnižší části šáreckého souvrství ze stejné lokality. Kromě výše zmíněných jednokomůrkových zástupců rodů *Psammosphaera*, *Thoramminoides* a *Storthosphera* a trubicovitých ?astrorhizidů byly zjištěny navíc i některé další jednokomůrkové formy. K podčeledi *Saccammininae* lze zařadit deformované, původně snad kulovité schránky s oválným ústím (viz obr. 1E, F). V jednom exempláři byl zjištěn ještě menší druh se schránkou hruškovitého tvaru a hladká malá forma s elipticky protáženou schránkou s ústím na jednom zúženém konci.

Libeňské souvrství zatím poskytlo jen relativně velmi chudou faunu foraminifer. V černošedých, šedofialově skvrnitých a páskovaných nevápnitých jílovcích s tenkými vložkami čerňinově laminovaných prachovců ze „zadního“ lomu z Čiliny u Rokycan (sbíral P. Kraft), byl zjištěn pouze jeden druh jednokomůrkové foraminifery, zjištěn i v klabavském a šáreckém souvrství na výše zmíněně lokality Drahouš. Schránky jsou bohužel fragmentární, takže jejich rodové zařazení bez pochybností není možné. Extrémně chudý byl i vzorek tmavě hnědošedého nevápnitěho proměnlivě prachovitého jílovce s čočkovitými laminami prachovitých pískovců ze zadních lomů na Rumpálu, katastr Sklená Huť (sbíral P. Kraft). Ve výplavu byla nalezena jediná celá schránka patřící zřejmě nějakému zástupci *Ammodiscaceae*. Vinutí se jeví spíše nepravidelné a mohlo by jít o zástupce rodu *Glomospira*, nicméně zachování je velmi nepříznivé.

Z vinického souvrství (nejnižší část) byl k dispozici jeden vzorek černošedého nevápnitěho proměnlivě prachovitého jílovce z zářezu silnice z lokality Beroun-Zdejcina (sbíral R. Mikuláš). Výplav byl bezfosilní ačkoliv v hornině byla patrná drobná makrofauna (trinukleidní trilobiti, brachiopod *Aegiomena* sp.).

Oproti starší části oddělení beroun byla v bohdaleckém souvrství, které reprezentuje jeho nejmladší část, zjištěna relativně velmi bohatá fauna foraminifer. K dispozici byl vzorek tmavosedého nevápnitěho prachovitého jílovce z Karlška (metráž 31 až 33 m výkopu dokumentovaného R. Mikulášem). Ve společenstvu dominují různí zástupci rodu *Thorammina* z nichž vysoce převažuje drobný, relativně tenkostenný druh s nenápadně až neznatelně protrudujícími ústími (viz obr. 1G, H). Další zástupci rodu jsou větší a s charakteristicky vystupujícími ústími na vyšších či nižších hrbovcích. Vedle thorammin se vyskytují stejně jako ve spodním ordoviku oválné jednokomůrkové formy protknuté spikulou (strovnej obr. 1A), různí zástupci rodu *Thoramminoides*, saccamminidi obdobných typů (strovnej obr. 1E, F), jednokomůrkové úlomky *Subreophax?* sp. (obr. 1I). Navíc jsou přítomni trubicovití astrorhizidi *Rhabdammina?* sp. s patrným centrálním vydutím (obr. 1J, K), úlomky složitě větvených forem náležejících k dosud neznámému rodu nadčeledi *Astrorhizacea* (obr. 1L–N) a již typičtí zástupci rodu *Ammodiscus* s 1,5 až 2 závity.

Nové výzkumy foraminifer v českém ordoviku potvrdily význam Barrandienu pro studium evoluce této skupiny ve spodním paleozoiku. Zachování foraminifer je příznivé

a nelíší se např. od obvyklého zachování v mnohem mladších sedimentech karpatského flyše. Z předběžných výsledků je zřejmé, že foraminiferový benthos je vázán na facie s pelity nazelenalých a šedých barev, zatímco hnědošedé a černošedé barvy indikují pro jejich výskyt nepříznivé facie. Pro detailní taxonomické zpracování je nezbytné shromáždit reprezentativnější soubor vzorků, protože jen

tak je možné se vyhnout popisování nadbytečných nových jmen v rámci variability jednoho taxonu.

Literatura

- Bubík, M. (1996): Nález foraminifer v ordoviku Barrandienu. - Zpr. geol. Výzk. v Roce 1995, 18–20, Praha.

Český geologický ústav, Leitnerova 22, 658 69 Brno

Studium minerálů uranylu ze sbírek Národního muzea

Study of the uranyl minerals from the National Museum collection

JIŘÍ ČEJKA¹ - JIŘÍ SEJKORA² - ROMAN SKÁLA³ - JIŘÍ LITOCHLEB²

Uranyl minerals, Museum collections, Crystal chemistry, X-ray powder diffraction, Thermal analyses, Infrared spectra

Historie výzkumu minerálních fází s uranylem a minerálních paragenezí na ložiscích uranu má v Národním muzeu již dlouhou tradici. V předválečném období se do ní významně zapsal Radim Nováček, v šedesátých letech to byli pracovníci mineralogického oddělení a rozsáhlý výzkum (od roku 1972) zaměřený výhradně na minerály uranylu prováděli pracovníci Výzkumné laboratoře Přírodně-vědeckého muzea ve spolupráci s pracovníky Ústavu jaderného výzkumu v Řeži a Vysoké školy chemicko-technologické v Praze. Tato etapa výzkumu vyústila ve monografické zpracování všech skupin sekundárních minerálů uranu (Čejka, Urbanec 1990). V roce 1996 byl projekt „Vědecké zpracování minerálů uranylu ze sbírek Národního muzea“ finančně podpořen jako programový projekt MK ČR (PK96MO5BP122).

Základním zdrojem studijního materiálu jsou sbírkové fondy mineralogico-petrologického oddělení NM (sbírkové předměty II. stupně evidence a tzv. ČSUP soubor v I. stupni evidence, předaný Národnímu muzeu v letech 1957–1973 Československým uranovým průmyslem jako hmotná dokumentace těžených a zkoumaných ložisek uranu na území České republiky, jehož studium je možné až v posledních letech). Dalším zdrojem je i sběr studijního materiálu na vybraných lokalitách Českého masivu, kde vedle získání materiálu dosud nepodchyceného ve sbírkách, je velmi důležitá i možnost studia geologické situace a minerálních paragenezí in situ (v roce 1996 okolí Měděnce, Krušné hory, Slavkovský les, ložisko Slavkovice na západní Moravě).

Vzhledem k charakteru zkoumaných minerálních fází (minimální rozměry a množství materiálu, časté prorůstání a nemožnost jednoduché makroskopické identifikace) se jeví po makroskopickém popisu a separaci jednotlivých minerálních fází jako nezbytné použití dvou základních determinačních metod – rentgenové práškové difracce a kvalitativního studia chemismu pomocí elektronového mikroanalizátora. Po determinaci minerálu druhu a ověření čistoty zkoumané fáze přikračujeme k použití celého komplexu moderních analytických metod – získání rentgenových dat pro výpočet mřížkových parametrů a v některých případech i pro vypřesnění krystalové struktu-

ry (Rietveld), kvantitativní studium chemismu (pomocí elektronového mikroanalizátoru a dalších analytických metod), studium infračervených spekter a termické analýzy vybraných fází. Morfologický charakter jednotlivých zkoumaných fází je studován pomocí elektronového sekanovacího mikroskopu.

Znalost minerálních asociací a celých paragenetických řad minerálů uranylu na jednotlivých lokalitách je základní pomocí pro objasnění podmínek vzniku těchto velmi specifických fází v přírodním prostředí. Nejlepší metodou v tomto ohledu je zkoumání minerálních asociací přímo v terénu, doplněné podrobným studiem dokladového materiálu. Na řadě dříve i velmi významných lokalit již dnes možnost studia neexistuje. Proto jsme plně odkázáni na dříve získaný dokladový materiál. Výsledky lze současně využít při hodnocení procesů alterace („koruze“) vyhoflého jaderného paliva uloženého v přírodních podmínkách.

Výsledky studia v roce 1996

V rámci redeterminace vybraných minerálních fází ze sbírek Národního muzea byl prostudován a popsán nový minerál jáchymovit (monoklinický hydratovaný hydroxesulfát uranylu) z lokality Jáchymov v Krušných horách a detailně porovnán s dalšími minerály skupiny uranopilitu (Čejka et al. 1996b). Z ložiska Jáchymov byl identifikován i velmi vzácný nerost widenmannit (Sejkora - Gabášová 1995). Ve spolupráci s M. Deliensem (Belgie) byl nově zpracován vzácný peroxid uranylu – stadtit (Čejka et al. 1996a). Zpracovány byly přehledné studie věnované seleničitanům a telluričitanům uranylu (Čejka - Sejkora 1995a) a vanadátem uranylu (Čejka - Sejkora 1995b). Dokončena byla souborná práce shrnující nová data o minerálu curitu. Před dokončením jsou otázky redefinice fosfuranitu, výzkum minerálů blízkých becquerelitu (becquerelit, billietit, protasit) na základě synteticky připravených analogů přírodních fází a studium vanadátů uranylu (zejména infračervená spektra a termická analýza). Dokončeno bylo rovněž souborné zpracování minerální asociace (billietit, wölsendorfit, uranofán, metaautunit) na dnes